

Plutarch: Om Dyden og Lasten

oversat af Chr. Gorm Tortzen

Indledning

Plutarchs skrift Om Dyden og Lasten (περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας) er i al sin korthed et godt eksempel på det stoiske essay, diatriben, der også kendes fra Senecas *Epistulae morales*, og som lever videre i den kristne prædiken. Plutarch taler til læseren som til en nær ven og udmaler med citater og farverige sammenligninger den stoiske lære om det ubekymrede menneskes lykkelige liv. Om Dyden og Lasten er det korteste af Plutarchs skrifter, men dets klare disposition og afsluttede form viser, at der er tale om et helt værk.

1 Det ser ganske vist ud, som om det er tøj, der giver folk varmen. Men det er jo ikke tøj, der varmer og skaber varmen, for tøj er i sig selv koldt; det er derfor, at folk ved solskoldning og feberanfald tit skifter fra det ene sæt tøj til det andet. Det er derimod den egenvarme, mennesket afgiver, som tøj holder på og sender tilbage, når det ligger tæt op ad kroppen, og det lader ikke varmen slippe væk, fordi den er fanget helt inde ved kroppen. Den selv samme kendsgerning snyder mange mennesker, der tror, at de kan leve behageligt, hvis de bare omgiver sig med store huse og samler en masse slaver og rigdomme. Men et behageligt og muntert liv kommer ikke udefra, tværtimod giver mennesket – nærmest ud fra sin karakters kildevæld¹ – glæde og fornøjelse til omgivelserne.

Hjemmet synes dog værdigst, når arneluerne flammer²

– således er rigdom mere behagelig og magt og ære mere strålende, hvis de følges af en glæde i sjælen. Hvor *den* er, bærer folk fattigdom, eksil og alderdom let og ubesværet i overensstemmelse med deres ligefremme og venlige karakter.

2 For parfume får selv laser og pjalter til at dufte behageligt, mens Anchises' krop afgav en væmmelig blodig væske,

og ned fra ryggen drypper det på kappens lin³

– på samme måde er enhver form for livsførelse *med* Dyden⁴ sorgløs og behagelig. Hvis derimod Lasten først blander sig, gør hun alt det, der synes

¹ Udtrykket stammer fra stoikeren Zenon, (fr. 203): 'Karakteren er livets kilde, hvorfra handlingerne flyder lidt efter lidt'.

² Verset står i den hellenistiske fiktion *Sangerdysten mellem Homer og Hesiod* (v. 284), hvor ordene tillægges Homer, der under et besøg i en hundekold rådsal hos kong Medon kom med denne bemærkning.

³ Verset stammer fra Sophokles' tabte tragedie *Laokoon*. Anchises er den trojanske helt Æneas' gamle, affældige far.

⁴ Dyd og last/ondskab er begge femininum, og allerede i den ældste græske litteratur er der en tendens til at personificere denne type abstrakter. Allegorien om Dyden og Lasten (eller Ondskaben) som to kvinder kendes fra sofisten Prodikos, hvis mythe om Herakles' møde med dem 'på skillevejen' Xenophon lader Sokrates referere i *Erindringer om Sokrates* 2.1.21ff.

strålende og kostbart, til noget sørgeligt, kvalmende og uønsket hos ejermændene.

På torvet regnes han for en pamfilius,
men når han åbner døren, er han helt fortabt,
for konen styrer alt, gi'r ordrer og er strid.⁵

En dårlig kone skulle det jo ikke være så vanskeligt at skille sig af med, hvis man er en mand og ikke en slave; men mod sin egen ondskab kan man ikke bare skrive skilsmissepapirer og på den måde slippe af med problemet og ånde lettet op, når man er blevet sig selv; nej hun bor altid i ens indvolde, og ham, som hun dag og nat er groet ind i,

brænder hun op uden ild og gør ham til olding før tiden.⁶

Hun er en besværlig rejsekammerat på grund af sin pralende adfærd, som bordfælle er hun dyr i drift på grund af sin grådighed, som sengekammerat er hun en plage, fordi hun jager søvnen bort og ødelægger den med sine bekymringer, plager og skinsyge. Og hvad den sovende måtte få af søvn og hvile, gælder kun kroppen, for sjælen oplever ængstelse, drømmesyner og forstyrrelser på grund af sin overtroiskhed.

Når skræk mig overmander i min død,
så er jeg døden nær af lutter mareridt,⁷

– siger en eller anden. Det er, hvad misundelse, frygt, aggression og manglende selvbeherskelse gør ved ham. For om dagen ser Lasten sig omkring og indpasser sig efter andre, hun er forsigtig og skjuler sine følelser, og hun giver sig ikke fuldstændig i sine drifters vold men holder igen og kæmper som regel imod. I drømme derimod løsriver hun sig fra folks meninger og normer, og når hun er kommet så langt væk som muligt fra frygt og skam, fremmaner hun alle former for begær og vækker perversion og hæmningsløshed: 'Han ønsker tilmed at komme i seng med sin mor,' som Platon siger,⁸ og Lasten indtager forbudte spiser og afholder sig ikke fra nogen handling, men nyder så megen usædelighed, som tænkes kan, med spøgelses og gespenster, der ikke medfører nogen nydelse eller behovsopfyldelse, men kun er i stand til at ophidse og forværre passioner og forstyrrelser.

3 Hvor er nu det behagelige ved lasten, hvis der ingen steder findes sorgløshed, ubekymrethed, uafhængighed og uforstyrrethed⁹ eller fred? En velafbalanceret og sund krop giver plads og rum for kødets begær, men i sjælen kan fryd og glæde

⁵ Versene stammer sandsynligvis fra en komedie af Menander.

⁶ Hesiod *Værker og Dage* 705.

⁷ Versene er fra en ukendt komedie.

⁸ Platon om tyrannen, *Staten* 571 D. Plutarch har hentet flere gode ideer til dette afsnit fra begyndelsen af *Statens* 9. bog.

⁹ dvs. ataraxia, ἀταραξία 'det ikke at lade sig slå ud eller ryste' er et af kodeordene i stoisk moralfilosofi; 'fortumlet' et par linier længere nede er en gengivelse af den samme ordstamme *ταρακ-.

ikke slå sig ned, med mindre der først skabes et godt humør, frygtløshed og mod – som en slags grundlag eller et blikstille hav – og selv om håbet og glæden smiler til én, kan bekymringer dukke op som et klippeskær i magsvejr, så sjælen slås ud af kurs og bliver fuldstændig fortumlet.

4 Saml dig guld, pug sølv sammen, byg søjlegange, fyld dit hus med slaver og din by med skyldnere! Hvis du ikke kan dæmpe din sjæls passioner, standse din umættelighed og befri dig selv for frygt og bekymring, er det, som om du serverer du vin for en febersyg, giver en galdesyg honning og tilbereder lækkerier til folk med kolik og dysenteri, som hverken kan holde det i sig eller tage næring af det, men bliver fuldstændig ødelagt af det. Har du ikke lagt mærke til, at syge mennesker ikke kan lide de mest avancerede og kostbare retter, som bliver båret frem og pånødet dem, men tværtimod spytter på maden og siger nej tak? Hvis deres tilstand senere ændrer sig, og de får et godt åndedræt og sødt blod og deres rigtige temperatur, og de kommer på benene igen, så spiser de med største fornøjelse ganske almindeligt brød med ost og brøndkarse!

Sådan en tilstand sætter fornuften sjælen i. Du bliver uafhængig, hvis du lærer, hvad det smukke og gode¹⁰ er. Du vil føle luksus ved fattigdom og være som en konge, og du vil glæde dig over dit ubekymrede liv som privatmand mindst lige så meget som folk med militære eller offentlige embeder. Du vil ikke leve ubehageligt som filosof, men du vil lære at leve godt overalt og af hvad som helst. Du vil være glad over en rigdom, som kan hjælpe andre, glad over en fattigdom, der skåner dig for mange bekymringer, glad ved at være kendt, når du bliver æret, og glad ved at være ukendt, så du ikke bliver misundt.

¹⁰ Plutarch bruger her det klassisk attiske udtryk smuk-og-god καλὸς καὶ ἀγαθός.